

Міністерство охорони здоров'я України
Полтавський державний медичний університет

Кафедра хірургії № 1

СИЛАБУС

Хірургія, в тому числі дитяча хірургія

(Нормативна дисципліна)

рівень вищої освіти
галузь знань
спеціальність
кваліфікація освітня
кваліфікація професійна
освітньо-професійна програма
форма навчання
курс(и) та семестр(и) вивчення
навчальної дисципліни

другий (магістерський) рівень вищої освіти
22 «Охорона здоров'я»
222 «Медицина»
магістр медицини
лікар
«Медицина»
денна
VI курс, 11-12 семестр

Модуль 1. Симптоми та синдроми в хірургії

«УХВАЛЕНО»
на засіданні кафедри
хірургії № 1

Зав. кафедри _____ Микола КРАВЦІВ
Протокол від _____ 2023 р. № _____

ДАНІ ПРО ВИКЛАДАЧІВ, ЯКІ ВИКЛАДАЮТЬ НАВЧАЛЬНУ ДИСЦИПЛІНУ

Прізвище, ім'я, по батькові викладачів, науковий ступінь, учене звання	Ляховський Віталій Іванович, д.мед.н., професор Лисенко Руслан Борисович, д.мед.н., професор Нємченко Іван Іванович, к.мед.н., доцент Люлька Олександр Миколайович, к.мед.н., доцент Городова-Андрєєва Тамара Валер'янівна, асистент Рябушко Роман Миколайович, к.мед.н., асистент Краснов Олег Георгійович, к.мед.н., асистент
Профайл викладача (викладачів)	https://surgery-one.pdmu.edu.ua/team
Контактні телефони	56-01-68
E-mail:	surgery1@pdmu.edu.ua
Сторінка кафедри на сайті ПДМУ	https://surgery-one.pdmu.edu.ua/

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль 1 Симптоми та синдроми в хірургії

Кількість кредитів / годин – **9.0 / 270**, із них:

Лекції (год.) – 0

Практичні заняття (год.) – **134**

Самостійна робота (год). – **136**

Вид контролю – підсумковий модульний контроль (ПМК).

Політика навчальної дисципліни.

Організація освітнього процесу за освітньою компонентою «Хірургія, в тому числі дитяча хірургія» реалізується на кафедрі хірургії №1 Полтавського державного медичного університету відповідно до «Положення про організацію освітнього процесу в Полтавському державному медичному університеті» та інших діючих нормативних документів <https://www.pdmu.edu.ua/n-process/department-npr/normativni-dokumenti>.

Проведення освітнього процесу за дисципліною «Хірургія» в особливих умовах (військовий стан, карантин під час пандемії та ін.) відбувається за допомогою технологій дистанційного навчання, зокрема ZOOM, Google Meet, Google Classroom та ін.

Політика навчальної дисципліни визначається системою вимог, які викладач пред'являє до здобувача вищої освіти при вивченні дисципліни та ґрунтується на засадах академічної доброчесності. Вимоги стосуються відвідування занять (неприпустимість пропусків, запізньовань і т.п.); правил поведінки на заняттях (активна участь, виконання необхідного мінімуму навчальної роботи, відключення телефонів, дотримання встановленої форми одягу в операційній та ін.); заохочень та стягнень (за що можуть нараховуватися або відніматися бали і

т.п.). Політика навчальної дисципліни вибудовується з урахуванням норм законодавства України щодо академічної доброчесності, Статуту та положень Полтавського державного медичного університету та інших нормативних документів.

При організації освітнього процесу в Полтавському державному медичному університеті студенти, викладачі діють відповідно до:

- Положення про організацію освітнього процесу в Полтавському державному медичному університеті;
- Положення про академічну доброчесність здобувачів вищої освіти та співробітників Полтавського державного медичного університету;
- Правил внутрішнього розпорядку для студентів Полтавського державного медичного університету;
- Положення про організацію та методику проведення оцінювання навчальної діяльності здобувачів вищої освіти в Полтавському державному медичному університеті;
- Положення про організацію самостійної роботи студентів у Полтавському державному медичному університеті;
- Положення про відпрацювання пропущених занять і незадовільних оцінок здобувачами вищої освіти Полтавського державного медичного університету;
- Положення про порядок формування індивідуальних освітніх траєкторій здобувачами освіти Полтавського державного медичного університету.

(<https://www.pdmu.edu.ua/n-process/department-npr/normativni-dokumenty>)

Опис навчальної дисципліни (анотація)

Модуль 1. Симптоми та синдроми в хірургії навчальної дисципліни «Хірургія, в тому числі дитяча хірургія» вивчає хірургічні захворювання у пацієнтів, їх етіологію, патогенез, клініку, діагностику, сучасні методи лікування та профілактики. Засвоєння матеріалу модуля надасть можливість отримати практичні навички та сформувати професійні вміння щодо діагностики та лікування цих захворювань.

Пререквізити і постреквізити навчальної дисципліни (міждисциплінарні зв'язки)

Вивчення модуля 1. Симптоми та синдроми в хірургії базується на знаннях, які отримали студенти під час опанування такими фундаментальними теоретичними та клінічними дисциплінами: «Анатомія людини», «Гістологія, цитологія та ембріологія», «Фізіологія», «Патоморфологія», «Патофізіологія», «Фармакологія», «Пропедевтика внутрішньої медицини», «Радіологія», «Внутрішня медицина», «Ендокринологія», «Акушерство і гінекологія», «Травматологія та ортопедія», «Нейрохірургія», «Анестезіологія та інтенсивна терапія», «Урологія», «Клінічна анатомія та оперативна хірургія», «Загальна хірургія» та ін. Ці взаємодії формують уміння застосовувати знання в процесі професійної діяльності лікаря.

Мета та завдання навчальної дисципліни:

Метою вивчення модуля 1. Симптоми та синдроми в хірургії, є: оволодіння систематизованими знаннями з будови тіла людини, питаннями етіології, патогенезу, типових та атипичних клінічних проявів хірургічних захворювань, принципами формування клінічного діагнозу, методами діагностичного пошуку та визначення подальшої тактики консервативного та хірургічного лікування, принципами виконання хірургічних доступів та об'єму хірургічних втручань при різноманітній патології, навичками догляду за хірургічними пацієнтами, їхньої реабілітації в післяопераційному періоді.

Основними завданнями вивчення модуля 1. Симптоми та синдроми в хірургії є: формування професійних навичок та вмінь щодо діагностики й надання медичної допомоги при хірургічних захворюваннях; курація пацієнтів з хірургічною патологією; оцінка показників функціонального стану органів і систем організму людини; визначення тактики лікування пацієнтів; опанування базовими хірургічними маніпуляціями принципами хірургічних втручань; розв'язування клінічних ситуаційних задач і тестів.

Компетентності та результати навчання, формуванню яких сприяє дисципліна (інтегральна, загальні, спеціальні)

Інтегральна:

Здатність розв'язувати типові та складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у професійній діяльності в галузі охорони здоров'я, або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень і/або здійснення інновацій і характеризується комплексністю умов та вимог.

Загальні:

1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
3. Знання та розуміння предметної галузі та розуміння професійної діяльності.
4. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.
5. Здатність приймати обґрунтовані рішення; працювати в команді; навички міжособистісної взаємодії.
6. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; здатність спілкуватись іноземною мовою. Здатність використовувати міжнародні греко-латинські терміни, скорочення і кліше у фаховому усному й писемному мовленні.
7. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.
8. Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків.
9. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

Спеціальні (фахові, предметні):

1. Навички опитування пацієнта.
2. Здатність до визначення необхідного переліку лабораторних та інструментальних досліджень та оцінки їх результатів.
3. Здатність до встановлення попереднього та клінічного діагнозу захворювання.

4. Здатність до визначення необхідного режиму праці та відпочинку при лікуванні захворювань
5. Здатність до визначення характеру харчування при лікуванні захворювань.
6. Здатність до визначення принципів та характеру лікування захворювань.
7. Здатність до діагностування невідкладних станів.
8. Здатність до визначення тактики надання екстреної медичної допомоги.
9. Навички надання екстреної медичної допомоги
10. Здатність до проведення лікувально-евакуаційних заходів
11. Навички виконання медичних маніпуляцій.
12. Здатність до проведення санітарно-гігієнічних та профілактичних заходів.
13. Здатність до визначення тактики ведення осіб, що підлягають диспансерному нагляду.
14. Здатність до проведення експертизи працездатності.
15. Здатність до ведення медичної документації.
16. Здатність до проведення аналізу діяльності лікаря, підрозділу, закладу охорони здоров'я, проведення заходів щодо забезпечення якості медичної допомоги і підвищення ефективності використання медичних ресурсів.

Програмні результати навчання.

1. Знати будову та функції окремих органів й систем і організму людини в цілому в нормі, при розвитку патологічних процесів, захворювань; вміти використовувати набуті знання в подальшому навчанні та у практичній діяльності лікаря.
2. Збирати дані про скарги пацієнта, анамнез життя (професійний анамнез зокрема) в умовах закладу охорони здоров'я та/або вдома у хворого, за стандартною схемою опитування.
3. Призначати й аналізувати додаткові (обов'язкові та за вибором) методи обстеження (лабораторні, рентгенологічні, функціональні та/або інструментальні). Оцінювати інформацію з метою проведення диференційної діагностики захворювань, використовуючи знання про людину, її органи й системи, на підставі результатів лабораторних та інструментальних досліджень.
4. Встановлювати попередній і клінічний діагноз захворювання на підставі провідних клінічних симптомів або синдромів шляхом прийняття обґрунтованого рішення та логічного аналізу, використовуючи найбільш вірогідний або синдромний діагноз, дані лабораторного і інструментального обстеження хворого, висновки диференціальної діагностики, знання про людину, її органи та системи, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм.
5. Визначати необхідний режим праці та відпочинку при лікуванні захворювання в умовах закладу охорони здоров'я, вдома у хворого та на етапах медичної евакуації, у т.ч. в польових умовах, на підставі попереднього клінічного діагнозу, використовуючи знання про людину, її органи та системи, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм, шляхом прийняття обґрунтованого рішення за існуючими алгоритмами та стандартними схемами.
6. Призначати необхідне лікувальне харчування при лікуванні захворювання, в

- умовах закладу охорони здоров'я, вдома у хворого та на етапах медичної евакуації, у т.ч. в польових умовах на підставі попереднього клінічного діагнозу, використовуючи знання про людину, її органи та системи, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм, шляхом прийняття обґрунтованого рішення за існуючими алгоритмами та стандартними схемами.
7. Визначати характер лікування захворювання (консервативне, оперативне) та його принципи в умовах закладу охорони здоров'я, вдома у хворого та на етапах медичної евакуації, у т.ч. в польових умовах на підставі попереднього клінічного діагнозу, використовуючи знання про людину, її органи й системи, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм, шляхом прийняття обґрунтованого рішення за існуючими алгоритмами та стандартними схемами.
 8. Проводити діагностику невідкладних станів та встановлювати діагноз шляхом прийняття обґрунтованого рішення та оцінки стану людини за будь-яких обставин (вдома, на вулиці, в закладі охорони здоров'я), у т.ч. в умовах надзвичайної ситуації, у польових умовах, в умовах нестачі інформації й обмеженого часу, використовуючи стандартні методики фізикального обстеження та можливого анамнезу, знання про людину, її органи та системи, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм.
 9. Визначати тактику надання екстреної медичної допомоги, за будь-яких обставин, використовуючи знання про людину, її органи та системи, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм, шляхом прийняття обґрунтованого рішення, на підставі встановленого діагнозу в умовах обмеженого часу за допомогою стандартних схем.
 10. Надавати екстрену медичну допомогу за будь-яких обставин, використовуючи знання про людину, її органи та системи, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм, шляхом прийняття обґрунтованого рішення, на підставі діагнозу невідкладного стану в умовах обмеженого часу згідно з визначеною тактикою, використовуючи стандартні схеми.
 11. Організовувати та проводити лікувально-евакуаційні заходи серед населення та військовослужбовців в умовах надзвичайної ситуації, у т.ч. в польових умовах, під час розгорнутих етапів медичної евакуації, з урахуванням існуючої системи лікувально-евакуаційного забезпечення.
 12. Визначати тактику ведення осіб, що підлягають диспансерному нагляду в закладі охорони здоров'я або вдома у хворого на підставі отриманих даних про стан здоров'я пацієнта, за допомогою стандартних схем, використовуючи знання про людину, її органи й системи, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм, шляхом прийняття обґрунтованого рішення.
 13. Проводити експертизу працездатності шляхом визначення наявності та ступеня обмежень життєдіяльності, виду, ступеня і тривалості непрацездатності з оформленням відповідних документів в умовах закладу охорони здоров'я на підставі даних про захворювання та його перебіг, особливості професійної діяльності людини.
 14. Вести медичну документацію щодо пацієнта та контингенту населення на підставі нормативних документів, використовуючи стандартну технологію.

Готувати звіти про особисту виробничу діяльність, використовуючи офіційні облікові документи за типовою формою.

15. Оцінювати вплив довкілля, соціально-економічних та біологічних детермінант на стан здоров'я індивідуума, сім'ї, популяції. Здійснювати аналіз захворюваності населення, виявляючи групи ризику, території ризику, час і фактори ризику в умовах закладу охорони здоров'я, використовуючи статистичні й лабораторні методи.
16. Проводити аналіз діяльності лікаря, підрозділу, закладу охорони здоров'я, виявляти дефекти діяльності та причин їх формування. Проводити заходи щодо забезпечення якості медичної допомоги і підвищення ефективності використання медичних ресурсів.
17. Дотримуватися здорового способу життя, користуватися прийомами саморегуляції та самоконтролю.
18. Усвідомлювати та керуватися у своїй діяльності громадянськими правами, свободами й обов'язками, постійно підвищувати професійний і культурний рівні.
19. Дотримуватися вимог етики, біоетики та деонтології у своїй фаховій діяльності.
20. Забезпечувати необхідний рівень індивідуальної безпеки (власної та осіб, про яких піклуються) у разі виникнення типових небезпечних ситуацій в індивідуальному полі діяльності.

Результати навчання для дисципліни:

по завершенню вивчення модуля 1 Симптоми та синдроми в хірургії студенти повинні

знати:

- методи діагностики, алгоритм консервативного та оперативного лікування хірургічних захворювань у залежності від симптомних та синдромних особливостей їх клінічних проявів;
- диференційну діагностику з іншими гострими захворюваннями органів черевної порожнини, позаочеревинного простору та грудної клітки;
- принципи післяопераційного лікування та реабілітації хворих з хірургічною патологією;
- сучасні методи діагностики та лікування, післяопераційного нагляду та реабілітації хірургічних хворих;
- загальні принципи лікування, реабілітації і профілактики найбільш поширених хірургічних захворювань;
- невідкладну медичну допомогу при ургентних хірургічних захворюваннях;
- методи діагностики, алгоритм консервативного та оперативного лікування хірургічних захворювань травної системи, серцево-судинної та дихальної систем у залежності від симптомних та синдромних особливостей їх клінічних проявів;
- фактори ризику виникнення ускладнень захворювань травної системи, серцево-судинної та дихальної систем;

- результати лабораторних та інструментальних досліджень травної системи, серцево-судинної та дихальної систем;
- ведення медичної документації у клініці хірургічних хвороб;
- морально-деонтологічні принципи медичного фахівця та принципи фахової субординації у хірургії;

вміти:

1. Збирати дані про скарги пацієнта, анамнез життя за стандартною схемою опитування.
2. Призначати й аналізувати додаткові методи обстеження. Оцінювати інформацію з метою проведення диференційної діагностики захворювань на підставі результатів лабораторних та інструментальних досліджень.
3. Встановлювати попередній і клінічний діагноз захворювання на підставі провідних клінічних симптомів або синдромів, використовуючи дані лабораторного і інструментального обстеження хворого, висновки диференціальної діагностики.
4. Визначати необхідний режим праці та відпочинку при лікуванні хірургічних захворювань.
5. Призначати необхідне лікувальне харчування при лікуванні хірургічних захворювань.
6. Визначати характер лікування захворювання (консервативне, оперативне) та його принципи на підставі попереднього клінічного діагнозу.
7. Проводити діагностику невідкладних станів та встановлювати діагноз, використовуючи стандартні методики фізикального обстеження та можливого анамнезу.
8. Визначати тактику надання екстреної медичної допомоги, за будь-яких обставин, на підставі встановленого діагнозу в умовах обмеженого часу за допомогою стандартних схем.
9. Надавати екстрену медичну допомогу за будь-яких обставин, на підставі діагнозу невідкладного стану в умовах обмеженого часу згідно з визначеною тактикою.
10. Виконувати медичні маніпуляції на підставі попереднього клінічного діагнозу та/або показників стану пацієнта, використовуючи стандартні методики.
11. Вести медичну документацію на підставі нормативних документів.
12. Дотримуватися вимог етики, біоетики та деонтології у своїй фаховій діяльності.

Тематичний план лекцій (за модулями) із зазначенням основних питань, що розглядаються на лекції. Програмою не передбачені.

**Тематичний план практичних занять за модулями і змістовими модулями
із зазначенням основних питань, що розглядаються на практичному
занятті.**

Модуль 1. Симптоми та синдроми в хірургії

№	Тема заняття	Години
1.	Гнійні захворювання шкіри та м'яких тканин. Діагностика, диференційна діагностика. Методи консервативного і хірургічного лікування. Правила проведення антибіотикотерапії при профілактиці і лікуванні хірургічної інфекції. * <i>Запитання.</i> Глибина ураження м'яких тканин за Ahrenholz D.H. 1991. Фурункул. Карбункул. Абсцес. Флегмона. Бешиха. Еризипелоїд. Гідраденіт. Анаеробна клостридіальна та неклостридіальна інфекція: некротичний целюліт фасційт. Клініка, діагностика, лікування. Емпірична та цілеспрямована антибіотикотерапія. Антибіотикорезистентність та шляхи запобігання її розвитку.	6,7
2.	Сепсис. Патогенез, клініка, діагностика, лікування. Синдром системної запальної відповіді. * <i>Запитання.</i> Синдром системної запальної відповіді. Визначення поняття сепсис. Консенсус Sepsis II та III. Фактори, що сприяють розвитку та поширенню інфекції. Поліорганна недостатність. Септичний шок. Методи обстеження септичних хворих. Лікування сепсису та септичного шоку.	6,7
3.	Шок у хірургічних хворих. Види, причини, діагностика, лікувальна тактика. Критичні стани у хірургічних хворих. * <i>Запитання.</i> Види шоку за характером гемодинамічних порушень. Загальні клінічні ознаки шоку. Клініка, діагностика шоку. Лікування різних видів шоку.	6,7
4.	Біль в животі. Синдром гострого живота. Діагностика і лікувальна тактика. Диференційна діагностика гострих захворювань органів черевної порожнини та їх ускладнень. * <i>Запитання.</i> Види болю в животі: пептичний, спастичний, ішемічний біль, перитоніт. Визначення гострого живота. Об'єктивне обстеження пацієнтів з гострим болем в животі. Диференційна діагностика гострих захворювань органів черевної порожнини за характером болю. Тактика лікування різних гострих захворювань органів черевної порожнини.	6,7
5.	Синдроми дисфагії, блювоти та порушення акту дефекації. Значення у діагностиці та диференційній діагностиці. Лікарська тактика. * <i>Запитання.</i> Поняття та види дисфагії, причини виникнення. Порушення прохідності стравоходу, 12-палої, тонкої та товстої кишки. Клініка, діагностика, лікування. Основні причини виникнення синдрому блювання. Спеціальні інструментальні мето-	6,7

	ди обстеження стравоходу та шлунка. Порушення акту дефекації, причини, діагностика та лікування.	
6.	Локальні і розповсюджені гнійно-запальні процеси органів черевної порожнини та очеревини. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика і лікування. Варіанти атипичного перебігу, можливі ускладнення. * <i>Запитання.</i> Анатомо-фізіологічні відомості про очеревину. Причини виникнення перитонітів. Клініка, діагностика перитонітів, Принципи лікування перитоніту - хірургічні, загальні. Корекція водно-електролітних та білкових порушень при перитонітах. Етапне лікування перитонітів.	6,7
7.	Обтураційна жовтяниця. Причини виникнення. Диференціально-діагностична тактика. Сучасні підходи до лікування. * <i>Запитання.</i> Анатомо-фізіологічні відомості про печінку, жовчний міхур, жовчні протоки. Види жовтяниць, причини виникнення. Диференційна діагностика жовтяниць. Лабораторні ознаки різних видів жовтяниць. Основні методи обстеження при захворюваннях печінки та жовчовивідних шляхів (КТ, МРТ, ЕРПХГ). Лікувальна тактика при обтураційній жовтяниці непухлинного та пухлинного генезу. Ендоскопічні методи лікування обтураційної жовтяниці.	6,7
8.	Кровотечі з травного тракту. Причини виникнення, клініка, діагностика, диференційна діагностика, лікувальна тактика. * <i>Запитання.</i> Основні етіологічні фактори кровотеч із органів ШКТ. Клінічні ознаки кровотечі з верхніх та нижніх відділів ШКТ. Варикозні та неварикозні кровотечі з верхніх відділів ШКТ. Визначення ступеня крововтрати. Невідкладна допомога при ШКК. Ступені гемостазу за Forrest. Ендоскопічні способи зупинки гострих ШКК. Відновлення ОЦК та проведення гемотрансфузії при кровотечах, що тривають. Профілактика рецидиву неварикозних та варикозних ШКК. Показання до хірургічного лікування.	6,7
9.	Травми живота. Симптоматика ушкоджень органів черевної порожнини та заочеревинного простору. Клініка, діагностики, лікувальна тактика. * <i>Запитання.</i> Класифікація ушкоджень органів черевної порожнини. Клініка. Невідкладна діагностика та FAST-протокол. Гемоперитоніум при травмі: клініка, діагностика, лікувальна тактика. Післятравматичний перитоніт: клініка, діагностика, лікувальна тактика. Невідкладна допомога постраждалим з травмами живота. Показання до проведення термінової лапаротомії. Тактика «damage control». Реінфузія крові при внутрішньочеревній кровотечі. КТ та консервативне/нехірургічне лікування ушко-	6,7

	джень внутрішніх органів.	
10.	Особливості протікання хірургічних захворювань у вагітних. Клініка, діагностика, тактика лікування. Особливості перебігу гострих хірургічних захворювань у осіб похилого віку. * <i>Запитання.</i> Анатомо - фізіологічні особливості під час вагітності та у людей похилого віку. Причини гострого болю в животі у вагітних. Диференційна діагностика, з урахуванням лабораторних та інструментальних методів візуалізації (рентрен, УЗД, КТ, МРТ). Тактика та особливості лікування гострих хірургічних захворювань у вагітних. Особливості перебігу гострих хірургічних захворювань у людей похилого віку, діагностично-лікувальна тактика.	6,7
11.	Хірургічні ускладнення у хворих з інфекційною патологією. Диференційна діагностика та тактика лікування. * <i>Запитання.</i> Етіологія та патогенез розвитку хірургічних ускладнень при кишкових інфекціях. Перитонеальний синдром при інфекційних захворюваннях. Лабораторна та інструментальна діагностика. Хірургічна тактика при хірургічних ускладненнях інфекційних захворювань. Хірургічна допомога в умовах пандемії та карантинних заходів.	6,7
12.	Сучасні методи діагностики та лікування захворювань серцево-судинної системи. Синдроми болю в груді, дихальної і серцевої недостатності. * <i>Запитання.</i> Хірургічна анатомія органів грудної клітки. Клініко-морфологічна класифікація захворювань серця. Методи обстеження при захворюваннях серця. Гострий коронарний синдром з та без елевації сегменту ST. ТЕЛА. Диференційна діагностика при больовому синдромі в груді. Мініінвазивні методи діагностики та лікування захворювань серця.	6,7
13.	Хірургічна патологія легень та плеври. Варіанти атипового перебігу, можливі ускладнення. Принципи діагностики та лікування. * <i>Запитання.</i> Хірургічна анатомія легень та плеври. Спонтанний пневмоторакс, бульозна хвороба. Гострий та хронічний абсцес легень. Гангрена легень. Клініка, діагностика, консервативне та хірургічне лікування. Гостра та хронічна емпієма плеври, етіологія, патогенез. Клінічні прояви обмеженої та тотальної емпієми плеври, піопневмоторакса. Додаткові методи обстеження. Показання та техніка виконання пункції та дренивання плевральної порожнини. Показання до хірургічного лікування.	6,7
14.	Ушкодження органів грудної порожнини. Клініка та діагностика пневмотораксу, гемотораксу. Ушкодження серця. Клініко-діагностична та лікувально-хірургічна тактика. * <i>Запитання.</i> Класифікація ушкоджень органів грудної клітки.	6,7

	Методи дослідження при ушкодження ОГК. Переломи ребер, флотуючі переломи ребер. Пневмоторакс, гемоторакс, клініка, діагностика, лікування. Невідкладна допомога при відкритому та напруженому пневмотораксі, при масивному гемотораксі, при множинних переломах ребер. Тампонада серця. Клініка, діагностика, невідкладна допомога.	
15.	Оклюдійні захворювання артерій. Синдром дуги аорти. Клініка, діагностика, консервативне та хірургічне лікування. * <i>Запитання.</i> Етіологія та патогенез облітеруючого атеросклерозу, ендартереїту. Синдром Лериша. Хвороба Рейно. Класифікація, клініка, методи діагностики (ПК-індекс, доплероскопія, ангіографія). Методи лікування хронічних облітеруючих захворювань артерій нижніх кінцівок. Ендоваскулярні та шунтуючі втручання, ампутації кінцівок.	6,7
16.	Синдром болю в кінцівках. Проведення диференційної діагностики судинних захворювань, уражень нервової системи та патології опорно-рухового апарату. * <i>Запитання.</i> Захворювання, які можуть викликати біль у кінцівках. Диференціальна діагностика гострого та хронічного болю в кінцівках. Біль у кінцівках при захворюваннях опорно-рухового апарату, захворюваннях артерій, вен, системних захворюваннях. Клініка, діагностика, лікування.	6,7
17.	Тромбози та емболії артерій. Причини виникнення, діагностика, консервативне та хірургічне лікування, профілактика. * <i>Запитання.</i> Хірургічна анатомія артерій. Етіологія та патогенез тромбозів та емболій. Клініка емболії та тромбозу. Методи діагностики оклюдій артерій (КТ та ангіографія). Ендоваскулярні методи лікування тромбозів та емболій, ангіопластика та стентування. Антикоагулянти, тромболітичні препарати в структурі лікування гострої оклюдії артерій. Профілактика гострої артеріальної непрохідності.	6,7
18.	Захворювання вен. Синдром верхньої порожнистої вени. Синдром нижньої порожнистої вени. Причини, діагностика, диференційна діагностика, лікувальна тактика. * <i>Запитання.</i> Анатомія вен, фізіологія венозного кровообігу. Етіологія та патогенез варикозного розширення вен. Клініка варикозної хвороби нижніх кінцівок. Діагностика прохідності вен нижніх кінцівок і стану їхніх клапанів. Консервативне, хірургічне та ендоваскулярне лікування варикозної хвороби нижніх кінцівок. Профілактика варикозної хвороби нижніх кінцівок. Синдром верхньої та нижньої порожнистої вени. Етіологія, клініка, діагностика, лікування.	6,7
19.	Флеботромбози та тромбофлебії. Клініка, диференційна	6,7

	діагностика, консервативне та хірургічне лікування. * <i>Запитання.</i> Етіологія та патогенез тромбофлебиту та флеботромбозу вен нижніх кінцівок. Клінічна картина. Диференціальна діагностика тромбофлебиту та флеботромбозу вен нижніх кінцівок. Ілео-феморальний тромбоз: біла та синя флегмазії. Консервативне та хірургічне лікування тромбофлебиту та флеботромбозу вен нижніх кінцівок. Синдром Педжета-Шретьєра: клініка, діагностика, лікування.	
20.	Підсумковий модульний контроль	6,7
	Всього:	134

Примітка: * теми, з яких обов'язково повинна бути позитивна оцінка.

Самостійна робота

№ п/п	Тема	Кількість годин
1.	Підготовка до практичних занять – теоретична підготовка та опрацювання практичних навичок	129
2.	Опрацювання тем, що не входять до плану аудиторних занять (перелік). Сучасні методи стентування судин. Лазерна хірургія в ангіології.	2 2
3.	Підготовка до ПМК	3
	Разом:	136

Індивідуальні завдання.

1. Опанування додаткової літератури з тем модуля 1. Симптоми та синдроми в хірургії.
2. Участь у науковій роботі кафедри.
3. Участь у роботі студентського наукового товариства.
4. Підготовка доповіді для участі в науковій студентській конференції.
5. Виготовлення стендів, навчальних відеофільмів, тощо.

Перелік теоретичних питань для підготовки студентів до підсумкового модульного контролю (ПМК).

1. Фурункул. Карбункул. Гідраденіт. Клініка, діагностика, лікування.
2. Абсцес. Флегмона. Клініка, діагностика, лікування.
3. Панарицій. Еризипеліт. Клініка, діагностика, лікування.
4. Бешиха. Клініка, діагностика, лікування.
5. Анаеробна клостридіальна та неклостридіальна інфекція. Некротичний целюліт. Некротичний фасциїт. Газова гангрена. Клініка, діагностика, лікування.
6. Визначення поняття сепсис, септичний шок, поліорганна недостатність.

7. Клініко-лабораторні ознаки синдрому системної запальної відповіді, фактори, що сприяють розвитку та поширенню інфекції.
8. Види шоку. Загальні клінічні ознаки шоку, діагностика, лікування.
9. Септичний шок. Клініка, діагностика, лікування.
10. Види болю в животі (пептичні, спастичні, ішемічні, перитоніт). Визначення гострого живота.
11. Об'єктивне обстеження пацієнтів з гострим болем в животі.
12. Диференційна діагностика гострих захворювань органів черевної порожнини за характером болю.
13. Тактика лікування гострого апендициту, гострого холециститу, гострого панкреатиту, перитоніту, гострої кишкової непрохідності.
14. Поняття та види дисфагії, причини виникнення.
15. Спеціальні інструментальні методи обстеження стравоходу та шлунка.
16. Пухлини та стриктури стравоходу. Ахалазія кардії. Клініка, діагностика, лікування.
17. Порушення акту дефекації. Гостра кишкова непрохідність, запальні захворювання кишечника: хвороба Крона, неспецифічний виразковий коліт. Хвороба Гіршпрунга. Причини, діагностика та лікування.
18. Причини виникнення перитонітів. Клініка, діагностика перитонітів.
19. Принципи лікування перитоніту - хірургічні, загальні.
20. Корекція водно-електролітних та білкових порушень при перитонітах.
21. Етапне хірургічне лікуванні перитонітів.
22. Види жовтяниць, причини виникнення. Диференційна діагностика жовтяниць.
23. Інструментальні методи обстеження при захворюваннях печінки та жовчовивідних шляхів (УЗД, КТ, МРТ, ЕРПХГ).
24. Лікувальна тактика при обтураційній жовтяниці непухлинного та пухлинного генезу (черезшкірне дренирування жовчного міхура та жовчних шляхів, ендоскопічна папілосфінктеротомія, стентування проток, відкриті хірургічні втручання).
25. Основні етіологічні фактори кровотеч із верхніх та нижніх відділів ШКТ.
26. Клінічні ознаки кровотечі із верхніх та нижніх відділів ШКТ.
27. Визначення тяжкості крововтрати. Невідкладна допомога при ШКТ.
28. Ендоскопічні способи зупинки гострих ШКК. Ризик рецидиву кровотечі за Forrest.
29. Профілактика рецидиву варикозних та неварикозних кровотеч.
30. Показання до хірургічних втручань при ШКК.
31. Правила поповнення ОЦК та проведення гемотрансфузії при ШКК, що триває.
32. Класифікація ушкоджень органів черевної порожнини, клініка, діагностика.
33. Травма живота з гемоперитонеумом, перитонітом. Невідкладна діагностика та FAST-протокол.
34. Показання до проведення термінової лапаротомії та нехірургічного лікування ушкоджень при травмах живота.
35. Тактика «damage control» при тяжкій травмі органів черевної порожнини.

- 36.Анатомо-фізіологічні особливості під час вагітності, що впливають на клініку, та перебіг гострих хірургічних захворювань.
- 37.Причини гострого болю в животі у вагітних. Диференційна діагностика, з урахуванням лабораторних та інструментальних методів обстеження.
- 38.Тактика та особливості лікування гострих хірургічних захворювань у вагітних.
- 39.Особливості перебігу гострих хірургічних захворювань у людей похилого віку, діагностично-лікувальна тактика.
- 40.Етіологія та патогенез розвитку хірургічних ускладнень при кишкових інфекціях.
- 41.Перитонеальний синдром при інфекційних захворюваннях. Лабораторна та інструментальна діагностика.
- 42.Тактика лікування при хірургічних ускладненнях інфекційних захворювань, в умовах пандемії та карантинних заходів.
- 43.Хірургічна анатомія органів грудної клітки.
- 44.Методи обстеження при захворюваннях серця. Гострий коронарний синдром з та без елевації сегменту ST. Порушення серцевого ритму.
- 45.Мініінвазивні методи діагностики та лікування захворювань серця.
- 46.Анатомо - фізіологічні відомості про легені і плевру.
- 47.Гострий та хронічний абсцес легень. Клініка, діагностика, лікування.
- 48.Бронхоектатична хвороба. Клініка, діагностика, лікування.
- 49.Спонтанний пневмоторакс, бульозна хвороба. Клініка, діагностика, лікування.
- 50.Гангрена легень, етіологія, патогенез. Клініка, діагностика, лікування.
- 51.Гостра та хронічна емпієма плеври, етіологія, патогенез.
- 52.Клінічні прояви піопневмотораксу. Додаткові методи обстеження.
- 53.Показання та техніка виконання пункції та дренування плевральної порожнини.
- 54.Класифікація ушкоджень органів грудної клітки.
- 55.Невідкладна діагностика при ушкодженнях ОГК.
- 56.Переломи ребер, флотуючі переломи ребер. Клініка, діагностика, лікування.
- 57.Пневмоторакс. Клініка, діагностика, лікування. Невідкладна допомога при відкритому та напруженому пневмотораксі
- 58.Гемоторакс. Клініка, діагностика, лікування.
- 59.Тампонада серця. Клініка, діагностика, невідкладна допомога.
- 60.Хірургічна анатомія артерій.
- 61.Етіологія та патогенез облітеруючого атеросклерозу. Клініка, діагностика (ПК-індекс, доплероскопія, ангіографія), лікування.
- 62.Етіологія та патогенез облітеруючого ендартерейту. Клініка, діагностика (ПК-індекс, доплероскопія, ангіографія), лікування.
- 63.Синдром Лериша. Клініка, діагностика. Ендоваскулярні та шунтуючі хірургічні втручання
- 64.Хвороба Рейно. Клініка, діагностика, лікування.

- 65.Методи лікування хронічних облітеруючих захворювань артерій нижніх кінцівок (консервативні, ендоваскулярні, шунтуючі операції, ампутації кінцівок).
- 66.Диференційна діагностика гострого та хронічного болю в кінцівках.
- 67.Етіологія та патогенез тромбозів та емболій. Клініка, діагностика, лікування гострої оклюзії артерій кінцівок.
- 68.Хірургічне лікування гострих артеріальних тромбозів та емболій. Ендоваскулярні та відкриті втручання.
- 69.Антикоагулянти, тромболітичні препарати в структурі лікування гострої оклюзії артерій. Селективний тромболізис.
- 70.Профілактика гострої артеріальної непрохідності.
- 71.Етіологія, патогенез, клініка та діагностика варикозного розширення вен нижніх кінцівок.
- 72.Діагностика прохідності вен нижніх кінцівок і стану їхніх клапанів.
- 73.Консервативне, хірургічне та ендоваскулярне лікування варикозної хвороби нижніх кінцівок.
- 74.Тромбофлебіт нижніх кінцівок. Клініка, діагностика, лікування.
- 75.Флеботромбоз вен нижніх кінцівок. Ілео-фemorальний тромбоз: біла та синя флегмазії. Клініка, діагностика, лікування.
- 76.Консервативне та хірургічне лікування тромбофлебіту нижніх кінцівок.
- 77.Консервативне та хірургічне лікування флеботромбозу вен нижніх кінцівок.
- 78.Синдром Педжета-Шретера. Клініка, діагностика, лікування.
- 79.ТЕЛА. Клініка, діагностика, лікування, профілактика.

Перелік практичних навичок до підсумкового модульного контролю (ПМК).

1. Визначення ключових клінічних та анамнестичних ознак гострої хірургічної патології.
2. Складання індивідуальної діагностичної програми обстеження пацієнта.
3. Інтерпретація результатів лабораторних та інструментальних методів досліджень.
4. Проведення диференціальної діагностики хірургічних захворювань за домінуючими синдромами.
5. Індивідуальний підхід до призначення Рё-скопії, КТ та МРТ для діагностики при гострих хірургічних захворюваннях.
6. Обґрунтування та формулювання попереднього діагнозу за домінуючими синдромами.
7. Визначення показань до хірургічного втручання при гострій хірургічній патології та травмах органів черевної порожнини.
8. Накладання та заміна пов'язок.
9. Ведення історії хвороби хірургічного пацієнта.
- 10.Надання невідкладної допомоги при травмах та симптомах, що загрожують життю.
- 11.Оцінка флебо- та ангиограм.
- 12.Оцінка рентгенограм органів грудної порожнини.

13. Оцінка рентгенограм органів черевної порожнини.
14. Пункція плевральної порожнини при пневмотораксі.
15. Дренування плевральної порожнини при гемо- та пневмотораксі.
16. Накладення оклюзійної пов'язки при відкритому пневмотораксі.
17. Новокаїнова блокада при переломах ребер.
18. Фіксація грудної стінки при флотуючих переломах ребер.
19. Визначення груп крові та резус належності. Проби на сумісність перед переливанням крові.
20. Способи тимчасової зупинки зовнішніх кровотеч. Правила накладання джгута.
21. Оцінка тяжкості стану пацієнта при гострих хірургічних захворюваннях та травмах.

Методи навчання.

1. Вербальні (лекція, пояснення, розповідь, бесіда, інструктаж);
2. Наочні (мультимедійні презентації, відеофільми, трансляції з операційної);
3. Практичні:
 - підготовка до практичних занять;
 - самостійне опрацювання тем, які не входять до плану аудиторних занять;
 - вирішення тестових завдань;
 - засвоєння техніки виконання хірургічних маніпуляцій.
 - робота в студентському науковому гуртку, написання наукових статей;
 - тематичні дискусії;
 - мозковий штурм;
 - круглий стіл;
 - аналіз конкретних ситуацій (кейс-метод);
 - імітаційні завдання;
 - проблемний виклад;
 - презентації;
 - тренінги;
 - ділові ігри.

Форми і методи оцінювання.

Для ефективної та об'єктивної перевірки рівня засвоєння студентами знань, умінь та навичок з навчальної дисципліни на кафедрі використовують різноманітні методи контролю. Найпоширенішими серед них є: усне опитування, письмовий та тестовий контроль, практична перевірка, методи самоконтролю та самооцінки.

Формою підсумкового контролю успішності навчання студентів на кафедрі хірургії №1 є підсумковий модульний контроль (ПМК). До складання ПМК допускаються студенти, які:

- були присутні на всіх практичних заняттях та лекціях чи відпрацювали пропущені заняття у встановленому порядку;
- мають поточну успішність, не нижче за величину мінімальної конвертованої суми балів поточної успішності - 72 бали;

- мають в індивідуальному навчальному плані (заліковій книжці) відмітку про допуск до складання іспитів.

ПМК проводиться на останньому занятті циклу й складається з двох етапів. Перший етап – письмова відповідь на білет. Білет містить дві задачі. В кожній задачі є чотири пункти, на які студент повинен дати відповідь: поставити попередній діагноз; скласти план обстеження; визначити тактику та методи лікування; написати лист призначень. За перший етап ПМК максимально студент отримує 40 балів.

Другий етап ПМК проводиться біля ліжка хворого. Студент має виконати певні етапи фізикального обстеження: пальпацію, перкусію, аускультацию, перевірити специфічні симптоми, поставити попередній діагноз, призначити план дообстежень, визначити тактику лікування. За другий етап ПМК максимально студент отримує 40 балів.

Максимальна кількість балів за підсумковий модульний контроль - 80 балів. Мінімальна кількість балів - 50.

Система поточного та підсумкового контролю.

Поточний контроль здійснюється науково-педагогічним працівником систематично, під час проведення практичних занять, виконання конкретного виду робіт, передбаченого робочою навчальною програмою з модуля 1. Симптоми та синдроми в хірургії.

З початком викладання модуля 1 вимоги до поточного контролю доводяться до відома здобувачів вищої освіти. Викладач обов'язково оцінює успішність кожного здобувача освіти на кожному занятті за чотирибальною (традиційною) шкалою з урахуванням стандартизованих, узагальнених критеріїв оцінювання знань здобувачів вищої освіти.

Таблиця 1

Стандартизовані узагальнені критерії оцінювання знань здобувачів вищої освіти в ПДМУ

За 4-бальною шкалою	Оцінка в ЕКТС	Критерії оцінювання
5 (відмінно)	A	Здобувач освіти виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить та опрацьовує необхідну інформацію, вміє використовувати набуті знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обдарування і нахили, володіє не менш ніж 90% знань з теми як під час опитування, та усіх видів контролю.
4 (добре)	B	Здобувач освіти вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи і задачі у стандартизованих ситуаціях, самостійно виправляє помилки, кількість

		яких незначна, володіє не менш ніж 85% знань з теми як під час опитування, та усіх видів контролю.
	C	Здобувач освіти вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом науково-педагогічного працівника, в цілому самостійно застосовувати її на практиці, контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок, володіє не менш ніж 75% знань з теми як під час опитування, та усіх видів контролю.
3 (задовільно)	D	Здобувач освіти відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень з допомогою науково-педагогічного працівника може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих, володіє не менш ніж 65% знань з теми як під час опитування, та усіх видів контролю.
	E	Здобувач освіти володіє навчальним матеріалом на рівні вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні. володіє не менш ніж 60% знань з теми як під час опитування, та усіх видів контролю.
2 (незадовільно)	FX	Здобувач освіти володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину матеріалу, володіє менш ніж 60% знань з теми як під час опитування, та усіх видів контролю.
	F	Здобувач освіти володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, володіє менш ніж 60% знань з теми як під час опитування, та усіх видів контролю.

Після вивчення всіх тем модуля 1 проводиться конвертація сумарної оцінки поточної успішності за модуль за традиційною 4 бальною шкалою у багатобальну (максимум 120 балів) за таблицею 2.

Уніфікована таблиця відповідності балів за поточну успішність, балам за ПМК, екзамен, та традиційній чотирьохбальній оцінці.

Середній бал за поточну успішність (А)	Бали за поточну успішність з модуля (А * 24)	Бали за ПМК з модуля (А*16)	Бали за модуль та/або екзамен (А*24 + А*16)	Категорія ЄКТС	За 4-бальною шкалою	
2	48	32	80	F FX	2 незадовільно	
2,1	50	34	84			
2,15	52	34	86			
2,2	53	35	88			
2,25	54	36	90			
2,3	55	37	92			
2,35	56	38	94			
2,4	58	38	96			
2,45	59	39	98			
2,5	60	40	100			
2,55	61	41	102			
2,6	62	42	104			
2,65	64	42	106			
2,7	65	43	108			
2,75	66	44	110			
2,8	67	45	112			
2,85	68	46	114			
2,9	70	46	116			
2,95	71	47	118			
3	72	50	122			E
3,05	73	50	123			
3,1	74	50	124			
3,15	76	50	126			
3,2	77	51	128			
3,25	78	52	130	D	3 задовільно	
3,3	79	53	132			
3,35	80	54	134			
3,4	82	54	136			
3,45	83	55	138			
3,5	84	56	140	C		4 добре
3,55	85	57	142			
3,6	86	58	144			

3,65	88	58	146		
3,7	89	59	148		
3,75	90	60	150		
3,8	91	61	152		
3,85	92	62	154		
3,9	94	62	156		
3,95	95	63	158		
4	96	64	160	В	
4,05	97	65	162		
4,1	98	66	164		
4,15	100	66	166		
4,2	101	67	168		
4,25	102	68	170		
4,3	103	69	172		
4,35	104	70	174		
4,4	106	70	176		
4,45	107	71	178		
4,5	108	72	180	А	5 відмінно
4,55	109	73	182		
4,6	110	74	184		
4,65	112	74	186		
4,7	113	75	188		
4,75	114	76	190		
4,8	115	77	192		
4,85	116	78	194		
4,9	118	78	196		
4,95	119	79	198		
5	120	80	200		

Методичне забезпечення.

- методичні рекомендації для науково-педагогічних працівників до проведення практичних занять;
- методичні вказівки для самостійної роботи студентів під час підготовки до практичних занять й на заняттях;
- методичні вказівки для самостійної роботи студентів при вивченні тем, ви-
несених на самостійне опрацювання;
- набір тестів та ситуаційних задач до тем практичних занять;
- набори тестів та ситуаційних задач з банку ліцензійних іспитів та їхніх ана-
логів до кожного заняття.
- підручники, посібники з хірургії, навчальні відеофільми.

Рекомендована література.

1. Базова.

1. Оперативна хірургія та топографічна анатомія : [підручник для студентів вищих мед. навч. закладів IV рівня акредитації] / за ред. М. П. Ковальського ; Ю. Т. Ахтемійчук, Ю. М. Вовк, С. В. Дорошенко та ін. - 3-тє вид., випр. - К.: Медицина, 2016. - 503 с.
2. Хірургія. У 2-х т.: підручник [для студентів вищих мед. навч. закладів]. / за ред.: П. Г. Кондратенка, В. І. Русина ; С. О. Бойко, О. О. Болдіжар, П. О. Болдіжар та ін. - Вінниця : Нова книга, 2019. - 702 с.
3. Хірургія: [в 3-х т.]: [підручник для студ. вищ. мед. навч. закладів III-IV рівнів акредитації]. Т. II / за ред. Я.С. Березницького, М.П. Захараша, В.Г. Мішалова, В.О. Шідловського ; К.М. Амосова, Яків Соломонович Березницький, Анатолій Олексійович Бурка та ін. - Дніпропетровськ : Дніпро-VAL, 2007 - 627 с.
4. Хірургія: [підручник для студентів вищих мед. навч. закладів III-IV рівнів акредитації] / за ред. Л.Я. Ковальчука ; М.М. Багіров, А.Д. Беденюк, В.В. Бігуняк та ін. - Тернопіль : ТДМУ Укрмедкнига, 2010. - 1055 с.
5. Хірургія: підручник для студентів вищ. мед. навч. закладів IV рівня акредитації / за ред. П.Г. Кондратенка ; В.І. Бондарєв, Р.В. Бондарєв, О.О. Васильєв та ін. - К. : Медицина, 2009. - 967 с.
6. Загальна хірургія : базовий підручник [для студентів вищих мед. навч. закладів IV рівня акредитації] / за ред. М. Д. Желіби, С. Д. Хіміча ; М. Д. Желіба, С. Д. Хіміч, І. Д. Герич та ін. - 2-ге вид., випр. - К.: Медицина, 2016. - 448 с.

2. Допоміжна.

1. Беденюк А.Д., Мальований В.В., Війтович Л.Є. Гострі абсцеси легень та їх ускладнення: особливості перебігу та лікувальна тактика.- Шпитальна хірургія. – 2019.- № 2.- С.70-73..
2. Паламарчук А.В., Власенко М.В. Діагностика вузлових утворень щитоподібної залози // ПЛ. - № 4, Т.7. – 2018.
3. Стасишин А. Р. Діафрагмальні грижі в клінічній хірургічній практиці. - Галицький лікарський вісник. - № 3. - Т. 23. – 2016. – С.57-58.
4. Хірургія: Підручник / С.В, Малик, В.П. Польовий, М.В. Трофімов, В.Д. Шейко, та ін; за ред. С.В, Малика – ПП «Нова книга». – Вінниця, 2020. – 440 с.
5. Ургентна абдомінальна хірургія: навчальний посібник для студентів медичних вузів та лікарів-хірургів під час проходження циклів ТУ / В.І. Ляховський, І.І. Немченко, О.М. Люлька та ін., за ред. проф. В.І. Ляховського; ВДНЗУ «УМСА». – Полтава: ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2018. – 224 с.
6. Хірургічна гастроентерологія, герніологія та проктологія: навчальний посібник для студентів-здобувачів вищої освіти ступеня магістра, які навчаються у закладах вищої освіти Міністерства охорони здоров'я України / В.І. Ляховський, Р.Б. Лисенко, І.І. Немченко та ін., за ред. проф. В.І. Ляховського; ПДМУ. – Полтава: ПП «Астроя». – 2021. – 258 с.

16. Інформаційні ресурси

1. <https://www.booksmed.com/hirurgiya/2057-operativna-xirurgiya-ta-topografichna-anatomiya-kovalskij-pidruchnik.html>
2. <https://www.booksmed.com/hirurgiya/2038-xirurgiya-bereznickij-pidruchnik.html>
3. <https://www.booksmed.com/hirurgiya/937-fakultetska-xirurgiya-shidlovskij-pidruchnik.html>

Розробники:

Городова-Андрєєва Т.В., асистент
Ляховський В.І., професор, д.мед.н.